

Брой 21. У Сомбору 15. Децембра 1869. Год. XI.

ПРЕГЛЕД УЧИТЕЛЪСКЕ РАДЊЕ У СРБСКИМ НАРОДНИМ ШКОЛАМА.

Лист за народне учитељ у 39. и 40. овогодишњим броју свом донео је учевни нацрт за народне (комуналне школе) састављени на основу XXXVIII. чланка закона од године 1868, и тај исти учевни нацрт издао је кр. угар. министар просвјете и обашка у књижици на мађарском језику.

Једно с' тога што превод србски у поменутом листу неизјављује тачно и разумљиво оно што се у ориџиналу мађарском препоручује, а друго за то, што се тамо говори о школама са шест разреда, док се наше обичне основне школе састоје из три одељења а главне из 4 разреда, па ипак се и у једнима и у другима имају учити све оне науке што их законски XXXVIII. чланак од 1868. године за учење у вѣрозаконским школама у Угарској прописује; науци сам овде, — докле још Школски Лист наш излази, — у кратко изложити преглед учитељске радње, као пријатељско упутство браћи учитељима у томе, шта се све има одсад у нашим школама предавати, да би ове како нашим просвјетним и вѣрозаконским потребама, тако и захтевању земалског закона у свему одговарати, па по томе објести и одржати се могле.

Држим да ће ово упутство читатељима Школског Листа добро дошло бити, и да ће им, ако само волѣ имали буду, у многоме труд олакшати.

Предмети што се у србским народним школама предавати имају су ови:

1.) Наука вѣре и благодјелности са библијом повјести и с тумачењем нед. Евангелија, односно Апостола.

2.) Матерњи језик, и то; а) наука гледанја мишленја и говора; б) србско читање и писање, и в) језикословље србско. — Уз ово код нас има се учити читање и разумевање славенских црквених књига, као што је то и до сада било.

3.) Рачун и основи из науке о мѣреню (геометриѣ).

4.) Исторични предмети, и то а) земљопис, б) повѣстница, в) познаванѣ грађанских права и дужности.

5.) Природне науке, и то: а) природопис (то е *terményrajz*, а не геология, као што е у бр. 39. и 40. Листа за народне учитељ преведено); б) природословљѣ и в) вештбаниа, у вртарству и польском газдованю.

6.) Тѣлесна вештбаниа, и

7.) Црквено поянѣ и народно пѣванѣ.

8.) Ако е могуће и цртањѣ.

I.

Што се науке вѣре тиче упућуем на оно, што е у том погледу у бр. 17. 18. 19 и 20. Школскога Листа од године 1866 изложено. Што се тамо предлаже за ученѣ у 1. 2. и 3. разреду то е необходимо нужно да се учи у свакој основној школи, па ма у нѣој само едан учитељ био. Јошт е и то код нас за сада нужно да учитељ науку вѣре сам предае, а под надзором дотичнога катихете. Бар у саданѣм околностима нѣ могуће изчекивати, да свештеник ову дужност онако свуда врши, као што е учитељ вршити може. — Корист школе и прави напредак дѣце у благодѣтелиности и у свестној вѣри потребуе ту жртву од учителя, и ја држим да ће њо сваки прави учитељ србски радо приносити, особито кад зна да њоме највише користи своим ученицима, и да би без његовог труда и заузимања ови у закону Божијем незналице остали, па тим би им и сва остала наука узалудна а можда и штетна била. — Славни Динтер назива предаванѣ науке вѣре круном учитељском, па вели: „Schulmeister, laß dir deine Krone nicht rauben“!

II.

Из матернѣг ѣзика има учитељ ова три посла: 1) вештбанѣ дѣце у гледаню мишленю и говору; 2) читанѣ и писанѣ а 3) ѣзикословљѣ.

Под именом вештбаниа у говору и разумеваню (то значи „Beszéd és értelem gyakorlatok“ а не као што е у горепоменутом Листу преведено „вештбанѣ у говору и на изуст ученю“), наш учитељ треба да разуме све оно, што ми науком гледаня мишленя и говора зовемо, и што се на основу Упутства за букварске науке, кога е Госп. Др. Натошевић пре 12 година написао у свима нашим школама, у којима су свестни и] валя-

ни учитељи, од 1858. године са великом по дјцу коришћу ради. Вештбанија та раде се са ученицима прве и друге школске године, дакле у нашим главним и на разреде поделјним школама у оба нижа разреда, имају се ова вештбанија радити, тако, да се у првом разреду предузимају првих 16. лекција, затим лекције: 18. 20. 21. 22 и 24, а остале остају за вештбанј у другом разреду. У школи гдј е едан учитељ и гдј се сва деца од 6—12 година заедно уче, ја би препоручио, да се првих 13 лекција израђуе само са почетницима, а остало све да се ради са ученицима средиња оделена, кои би ту најзгодније природописна знања а по нешто и основе из земљописа и из физике себи присвоити могли. По себи се разуме, да ће учитељ уз ова вештбанија дјцу благом обичају, благодравности, чувању здравља и паметном употребљавању дарова, које нам мати природа даје, упућивати а уза све то још ће их чистом и правилном говору на матерњим језику научити, што е по нас баш од највеће важности.

Прве године кад дјца у школу пођу имају се научити писати и читати, по начину писанија с читанјем, којег е у овој страни србске школе Госп. Др. Натошевић још год. 1857. и 1858. увео, а кои се код осталих суграђана наших у Угарској и код браће у Србији тек сада уводити почињ.

Преимућства овог начина обште су припозната. И досада су честити учитељи наши, неимајући ваљана буквара за 4 мјесеца школска сву дјцу овим начином писати и читати научили, а одсада, ако ваљан буквар добиемо, као што се томе надамо, то ће се и лакше и болј радити моћи. У друго оделенј основне школе не сме се пропустити ни едан ученик кои србски механично добро читати а славенски на слогае читавати незна. Учителима у дужност спада настојавати, да се то у одделјним школама, код велике већине редовних ученика за едну, а у енокласној школи код свију ученика за две године постигне.

Ученици другога разреда главних и средиња оделена основних школа имају се извештбати не само у подпуно правилном и течном читанју, него и у разумевању онога што се чита.

У најстаријем оделенју основних и у трећем разреду главних школа ученицима се задаје да предмете што су у читанци код куће читају, па их по том учитељ у школи испитује из садржаја прочитаног, а осим тога у колико е нужно

вештба их и у школи у читаню разумљивом и приближно лѣпом а највише се око тога стара, да прочитани предмети, на утврђењ у благодетности и благом обичаю, и на умножењ стварних знања старим и зрелим ученицима служе.

Докле небудемо имали славенских читанака с интерлинеарним тумачењм; ја бих препоручио да се у средињм оделеню народне школе на читаню из Часловца и из појанке дѣца добро извештбаю у механичком славенском читаню, а притом да се упућую у разумевању молитава, тропара и гдѣкоих обичних и лакших псалмова што се у Часловцу, односно у појанци, находе. У најстаријем оделеню за вештбанѣ у разумљивом и приближно лѣпом читаню славенском нека служи покрај 40—50 одабраних псалмова из Псалтира још и књига недељних Еванђељия и Апостола. — Држим да би особито користоно било, кад би не само учитељи него и свако дѣте из овога оделеня имало „Спомоћну књигу за разјашњавањ црквенога појаня. (Издана у Сомбору о трошку фонда Школскога Листа, а до сада ни 50 комада није распродато.) Ова методично списана књига, тако је удешена, да би ученици још под надзором учитељевим, а и обашка употребљујући могли се врло лако разумевању црквено славенског језика научити, што би им за цѣлог живота од велике помоћи у црквено религиозном животу било. —

Ученѣ писаня започинѣ прве школске године још пре читаня и упоред с њиме. Чим дѣца прва два или три писмена писати и њи спаяјући считавати науче, одма им учитељ казуе речи кое ће на команду учитељѣву по такту писати. Примѣра ради навешћу овде како се то ради: Пошто су писмена о, с, е, и, н. г. прешли, учитељ им зада н. пр. да пишу реч снег. Ту еднослојну реч најпре растворе ученици на гласове (кад би била вишеслојна растворили би је најпре на слојгове, па онда сваки слој на гласове), затим пита учитељ, кои је први глас (с) па онда овако тактира: едан (точка) два (лево полукуло). Шта смо написали? (с')*. Кои глас сада долази? (н'). Продужите, едан (кос танак потез), два (усправљѣн дебео) три (други усправљѣн дебео), четири (савиен на десно), пет (положен у среди). — Шта смо до сада написали? (сн'). Кои глас сада долази у речи снег? (е). Продужите,

*) Што је овде у заградѣ, то сва деца говоре у глас и у исти мах пишу на таблицѣ.

едан (кос танак потез), два (лево полуколо што прелази преко оног танког потеза), три (савиен на десно). Шта смо до сада написали? (сне). Кои нам глас још треба? (г') Продужите, едан (кос танак) два (управљен дебео), три (савиен на десно), четири (положен одозго) пет (спуштен потезић). Прочитајте целу написану реч? (снег).

На овај начин пишу дѣца речи, а доцније и цѣле реченице, и овако тактиранѣ траје цѣле прве и друге школске године у обичним школама, гдѣ едан учитељ сву дѣцу учи.

У другом и трећем разреду вештабао се ученици у писану на ове начине:

1.) Сваки дан по $\frac{1}{4}$ сата пишу по казивању, и то по едном морално изречењу из св. писма или из ваљаних пословица, које за правило живота служе, или по две три кратке реченице из природних наука.

2.) За тихо школско или домаће вештабанѣ преписују ученици поједине читаначке предмете од речи до речи.

3.) Старији ученици покушавају у школи без књиге својим речма написати кратко описаније природног или рукотворног производа, који добро познају, и који су мало час устмено описивали, или кратку приповедчицу коју су чули или читали и о којој су се са учитељем разговарали.

Ученици четвртог разреда главне школе, и најстарији ученици осталих основних школа (који већ шест година иду у школу) по упутству учитељском и пошто се устмено о задатку дотичном са учитељем разговоре, покушавају писати описанија природних предмета, описанија земљописна, приповедке, писма из круга дѣчијег познавања и дѣчије радње, рачунске записнике и изводе из њих (конте), признанице, обвезнице, уговоре (контракте), молбенице, објаве, просте свѣдочење, и реверсе. За сваки овај посао има најпре учитељ ученике устмено приуговорити, и образац им на табли школској написати, па потом их и са спољним обликом дотичног писменог саставка упознати, а израђено брижљиво поправљати, и напоследку на чисто преписати дати.

За вештабанѣ памтенија употребљују се у нашим школама: а) Оне исте кратке реченице, што се за казовно писанѣ задају; б) Молитвице и основи из науке о вѣри, као и тропари и остале кратке пѣсме што се на Литургији поју; в) Њеки најважнији псалми и молитве из Часловца и Псалтира, г) Одабране народне пѣсме.

Народне пѣсме и реченице што се пишу уче се на србском, а молитве, тропари и псалми на црквено-славенском езику, али пошто се најпре добро разясне.

У првом основном разреду док ученици читати ненауче, на памет се учи тако, да учитељ напред изговори реченицу а ученици најпре најбољи, потом средњи и слаби изговоре то исто у скупу и поединце сами. Тако се исто поступа и у стариим разредима са ученѣм градива, ког ће дѣца по казивању писати. Напротив народне пѣсме псалми и тропари у стариим разредима само се у школи прочитаю и разясне, па пошто учитељ упути ученике како имаю на памет учити, зада се одсек по одсек за домаће ученѣ, и сутра дан се само препитуе на памет што е од речи до речи научно, и смисао тога.

Сви ученици уче едан и исти предмет на изуст, а не едан овај а други онај предмет, ер то би неред и забуну проузроковало. — Ученици најмлађег одделена доста е да знаю четири мале народне пѣсме, а ученици средињг и најстариег одделена треба да науче сваког мѣсеца по едну већу народну пѣсму. (Исто тако и по едан псалом и два три тропара или кондака сваког мѣсеца).

Што се за ученѣ на памет зада, то се има лѣпо разговетно и с правилним ударанѣм гласа изговорити и учитељ има нарочито на то мотрити да му ученици и ученице лѣпо рецитую сваку народну пѣсму што им е за ученѣ задата.

Матерњи език учи се у народной школи за то, да дѣца науче правилно говорити и писати, а притом ваљано разумети што други говоре и напишу, као и све оно што е у књигама нашим за народ написано. Ово се све постићи може уз горенаведена вештбања, особито ако се уз њи још и езгра езикословља придода, као што е то и прописано, али никако неваля у основной школи мучити дѣцу са сувопарним граматичним правилима и заплетеним изузетцима, нити их у филолошке распре уводити.

По овоме дакле граматика се у народной школи учи у разговору с дѣцом, а вештба се на реченицама што се пишу и на предметима што се читаю.

У првом разреду вештбаю се ученици у распознаваню речи, слогова и гласова, затим у спаяню гласова у слокове и речи, у разликованю самогласа и сугласа, затим уз науку гледаня мишленя и говора и уз игру сећаня даг им се поям о речима,

које показују ствари, као о самоставним именицама Код ових науче, познати речи мушке, женске и средњѣ, једноброј и више број Затим упознају се с речма које показују радњу (глаголи) и које показују каквоћу (придеви).

У другом разреду допуни се и понови све оно што се у првом учило. — Затим се на простим реченицама учи познати подлог (субјект) и прирок (предикат). На реченицама, у којима је прирок глагол науче се три главна времена: садашњост, прошлост и будућност, сва три лица у једно и вишеброју.

После тога уче дѣца познати изјаве звања и заповеданја на реченицама, као напр. „Човѣче путуй!“ Ђаче учи! Дѣвојко пѣвай! и т. д. Ту још науче познавати и употребљавати знаке застаяња питања и чуђења.

У трећем разреду понављањем и многостручним вештбанњем утврде се основи језикословне науке, што су у другом разреду задобивени. Далје, ту се посматрају просте разширене реченице, и то овим редом:

1.) Код подлога разбира се за одређеност његово на питање чим, и ту се уче познати придеви у одређеном виду, и други падеж (родителни) у именица.

2.) У обзир се узимају реченице, у којима је у прироку именица одређена са придевом, па онда такве реченице, у којима је у прироку придев у неодређеном виду, и споређују се придеви у другом и трећем степену.

3. На реченицама, у којима је прирок глагол, упознају се дѣца са глаголима трајним и свршеним, и код ових уче сва времена изјавнога начина, начин заповедни, желећи и неодређљиви; глаголе прелазне и непрелазне и глаголске наречице.

4.) На реченицама, у којима се налазе прелазни глаголи, упознају предмет (објект) или појуненост прирока на питање кога или шта? (четврти или винителни падеж.) — Далје појуненост на питања: коме или чему (трећи, или дателни падеж); с ким или с чим (шести или творителни падеж), и о коме или о чему (седми или сказателни падеж.) Реченице на којима се дѣца уче одговарати на поменуто питање употребљују се како у једноброју тако и у вишеброју. — По том долази познавањем и посматрањем најобичнијих бројних речи, замјеница и предлога уз именице. Напоследку долази распознавањем србских нарѣчја (дијалекта). То што наведосмо доста је за трећи разред главне школе и за најстарије оделене основних школа.

У четвртом разреду главне школе учи се уз систематично

у кратко изведену етимологию наука о реченицама успоредно и подчинјено сложенима и скраћенима, а осим тога се брижљиво израђују писмени саставци, и тиме се завршује езикословна обука у народной школи.

III.

Као што је ученј матерњга езика главан учевни предмет у народной школи, тако је исто веома нужно за грађански живот да се у народной школи ученици брижљиво уче свим оним рачунима, кои су у домаћем и обичном грађанском животу и обртности од велике потребе. С' тога се сваком учителю свойски препоручује, да ученике своје у рачуну на папир и на табли брижљиво упућује и вешта, сматрајући овде изложену мјру радњ као *minimum*, што се од ученика његових у сваком поедином оделену изискује.

У првом оделену основне и у истом разреду главне школе упућује учитель своје ученике најпре к познавању и рачунању у броевном простору од 1—10; затим од 10—20, и напоследку од 20—30. Ово је доиста тако мален простор, да га је лако за годину дана с највећом пажљивошћу прећи, и разумним начином сву па и ону најслабију и најтупљу дјцу основном рачунању до броя 30 точно и темелјно научити.

Поступак учења овај се препоручује: 1.) учитель на стварима што се у школи налазе, на прстима, на коцкама пругићима, јабукама ил орасима, на потезовима и на новчићима научи дјцу познати брове едан, два, три, до пет. Најпре се брои на стварима што су пред очи изнешене, затим на онима, кое су дјци добро познате али их ту у школи нема, и тек напоследку изговарају се одлучени брови 1, 2, 3. и т. д. — Пошто већ сви ученици умеју брвати од 1—5 и натраг, и пошто умеју све брове с паром и без пара у том броевном простору означити, уче они одма најпре на горњим стварима сабирањ, одузимањ, па онда то исто и на неименованим бровима. Затим уче растављати брове те на еднаке количине и одма се упознају са множењем, садржаванјем и делитбом брова, којом се приликом на стварима покаже шта је половина, и четвртина (на пр. јабуке, рифа, хвата) и шта је трећина (н. пр. рифа, хвата).

2. Тим истим редом продужисе брояњ, сабирањ, одузимањ, растваранј, множењ, садржаванј и дјлитба од броя 6—10. Сва ова радња иде само на памет.

3. Кад ученици науче до 10 брвати и добро рачунати, он-

да се по ново почне учењ рачуна са бројем едан, и код свакога броја научи се дотична бројка (цифра) познати и написати. Тим начином утврде се ученици у знању напаметног рачуна у броевном простору од 1 — 10, а узпут науче и писати бројке. За прво полгодие ово е доста посла.

4. Другога полгодия прелази учитељ на познаванј броја 11, и одмах научи дјцу писати дотичну бројку. Код истога броја науче дјца растварати број 11 на два или више произвольна броја, и то све показую на коцкама пругићима и потезима, па онда се вештају у сабирању, одузимању, множењу, садржавану и дјлитби у броевном простору од 1—11. Тако се сваке неделј додае по едан нов број, и с њиме у скупу понавља се сва она радња, коју малочас напоменусмо.

5. Кад ученици до 20 науче броећи и рачунати, тада учитељ брижљиво понови с њима броењ, сабирањ, одузимањ, растваранј на произвольне броеве, растваранј на еднаке броеве, множењ, садржаванј и дјлитбу у том броевном простору, а притом испитивањм увјери се, да сваки ученик све бројке у том простору написати и редом и преко реда именовати уме.

6. Прелази се на познаванј и писанј броја 21, и поступа се оним истим начином, као што е на броју 4-ом означено. Тако сваке неделј познавајући по два броја за пет неделя могу ученици доспети до 30.

Кад ученици на памет рачунају увек учитељ зада питањ целой школи, па онда мало почека док дјца размисле, и тек онда прозове едниг ученика, кои разрјши питањ у подпуной реченици одговарајући. Одговаранј у подпуним реченицама особито подпомаже дјчие умне снаге и правилно говоренј на матерњем езику, па с тога се особито и препоручуе.

У другом оделену основних и у другом разреду главних школа наших првога полгодия учи се рачун на памет и на табли у броевном простору од 30—100, а другога полгодия од 100—1000.

У тој радњи овако се поступа :

а) Пошто се понови и утврди радња од 1—30, уче ученици на рачунаљки броећи до 40, пишу бројке од 31—40, и уче те броеве сабирати, одузимати, растварати на произвольне и на еднаке броеве, затим множити и дјлити (како садржаванј тако и дјлитбу) у броевном простору до 40. Све ово ради се најпре на стварима (на рачунаљки) па потом на именованим или чистим броевима, али само на памет.

б) Кад ученици науче до броя 40 на памет у сва четири вида рачунати, учитељ их упуту како се писмено сабира и одузима. Затим под његовим упућивањем ученици саставе сами таблицу множења од 1×1 . до 10×4 . Сва догде изложена радња свршити се може за едан мјесец дана.

в) Другога мјесеца тим истим редом и начином, као што под а) и б) споменуемо, али само брже учи се познати броеви и рачунати од 40 до 50 и од 50—60. Трећег мјесеца од 60—80, а четвртог и петог од 80—100.

г) Другога полгодия утврде се дјца у знању цјеле таблице множења редом и преко реда, али тако да и узрока знају дати своје знању. Расширује се круг броеви и написивања броева од 100—200, и од 200—1000. — У овом броевном простору уче дјца затим на памет и на табли сабирањем, одузимањем, множењем и дјелењем но с том примјетбом, да се у множењу само јединични множитељ, а у дјелењу само јединични дјелитељ на овом степену употребљавати сме.

У најстаријем оделену основне и у III. разреду главне школе учи се ово:

а) Рачун на памет у броевном простору до хиљаде са употребљивањем задатака, што се у трећем одсеку Методике Рачуна на памет находе.

б) Успоред с тим учи се написивањем броева до 100,000 и даље. Затим писмено сабирањем, одузимањем, множењем и дјелењем у истом простору, а последњи две радње са множитељем и дјелитељем од више знакова.

в) Пошто су ученици све у отачбини нашој уобичајне мере, и новце упознали вештају се у писменој радњи са више нареченим броевима.

г) Учитељ упознаје дјцу са обичним разбитцима (слонцима, деловима), и то све наочигледно, па пошто их с њима и са њиховим особинама упозна и у написивању разбитака извести, научи их сабирати, одузимати, множити и дјелити задатке са обичним разбитцима и са смешаним броевима, и то све најпре на памет па онда писмено.

д) Напоследку задаје учитељ примере двоставничкога рачуна ("Zweifachrechnung"), кои се расуђивањем помоћу множења и дјелења изградити дају.

Писмене задатке на овом степену раде ученици тихо на својим таблицама у школи, док се учитељ са ученјем млађих

оделена бави; свршену радню износе учителю на преглед, и пошто се исправи, уводе њ начисто у своју рачуницу.

Све што овде наведосмо учи се у обичним основним школама, а у четвртом разреду наших главних школа има се учити: Понављанѣ и разширенѣ науке о обичним разбитцима. Десетични разбитци. Талијанска практика. Разрачуванѣ обичне лихве. Већи задатци двоставничког рачуна (то исто што и правило тройно просто и изврнуто, али простие израђено на основу зрѣлог разсуђеня), дружевно и смешано правило.

У повторной школи, у коју долазе ученици, кои су основну школу свршили и у нѣој прописане рачуне добро изучили, вештабу се они у свему овоме што њ за четврти разред прописано, осим тога упознају се са домаћим, занатлиским и простим трговачким рачуноводством.

Све што се из рачуна у мушкој основной школи учи има се учити и у женским школама, само што се у овима еднако више у обзир узима рачун на памет не само у нижим него и у вишим разредима.

Основе из земљомѣрства уче само мушка дѣца, и то у трећем и у четвртом разреду наше школе.

У трећем разреду упознају се са употребленѣм правачника, шестара (цирка), хвата, мерила (цолшток) и других мѣра. Затим науче цртати потезове, углове, троуглове, четвероуглове и упознају се са нѣиховим својствима, ту се уче и мѣрити стопом и хватом, и измѣрено пренашају на папир у умалѣной мѣри.

У четвртом разреду понови се оно што се у трећем научи, затим се упознају особине равних простора и премерајосе већи простори хватом а ако њ могуће и мѣрничким ланцем и разрачунава се површина простора.

(продужиће се.)

О неги живаца и чулних органа.

(свршетак.)

Слух се покварити може яким ударом по ушима или падом на уво, яком дреком виком и лупом, пуцњавом топова на близо, честим бавленѣм на звонари кад велика звона звоне, ил гдѣ воденично коло ил друга коя справа лупа и добоши добују. Све ово проузрокује најпре зуянѣ ушию, наглувост па и

саму глувоћу. Узане дечне и женске капе ил тесне повезе око ушино сметаю ваздуху и гласу да неможе у уши допрети. Спаванћ на влажним местима, назеб и напрасно разлаћенћ кад е глава яко ознобна може такође за собом повести ослабленћ слуха.

Из овога што досада рекосмо увиђа се, како е неупутно дѣцу за уши кирити, и ћушати. Родитељи и учитељи нека се дакле одсада клоне оваког тиранског поступаня, због кога су многим сиротом дѣтету уши процуриле и слух ослабио.

Уши валя чисто држати и свако јутро прати, али их неваля чиодом, чачкалом ил укосницом чачкати, цити памук у нњи трпати.

Слук се изображава распознаванћм речи, гласова и звукова, особито уз жмуренћ; разговетним благим, и улюдним говором старићх пред млађима; распознаванћм тонова низких и високих, слабих и јаких, кратких и дугачких; распознаванћм ели глас из близа или из далека, и са кое е стране, и вештбанћм у пояню пѣваню и свирки, особито на гулама (виолини).

За одржати у здравлю органе пипаня чувати нам се валя да прсте неопечемо, да нокте врло яко неодрезуемо и да их ни пошто негриземо, да живце што су испод ноката невређамо, да заноктице не одкидамо, и да руке не преносимо из студене воде одма у врелу, ни из вреле у студену.

Пипанћ се вештба и снажи, кад се деца жмурећки уче распознавати на дрвећу, кори, лишћу, каменю, новцу, халъинама, и другим рукотворинама, ели површиност нњихова гладка или рапава, ели ствар тврда ил мекана, ели лака ил тешка.

У колико се пипанћ уредним и цѣлиходним вештбанћм усавршити дае, види се на слепцима, кои се у слепачким школама тако извештбаю, да могу са узвишеним писменима тискане књиге пипаюћи читати, писмена у штампарији распознавати и слагати болћ него окати слагари, штапом пипаюћи ходати, са великом вештином свирати, и т. д.

Мирис и кушанћ нису истина у свези са животом душе наше, али ипак их ради здравля тѣлесног валя у здравом стању одржати и органе нњихове нос и уста од квареня чувати.

Носу шкоди дуготрайна и јака киявица. Све дакле што киявицу проузрокуе, валя избегавати, као яке смрадове и мирисе, брзи прелазак са хладног ваздуха на угрияни, са врућине у хладовину и са јаке свѣлости у мрак. Ко нос свой

нечува од киявице и ко га чисто недржи, може добити сталну и неизлѣчиву киявицу или балабан, и чуло мириса сасвим изгубити, а и нос му се тим покварити може. Дрлянѣ, чачканѣ и чешанѣ носа, убрисиванѣ памучним рубцем, и ширканѣ бурмута неприяю такође здравлю носа и по мало кваре чуло мориса, с тога се свега тога чувати валя.

Кушанѣ се квари кад врло люта и пресолѣна ела и яке зачине едемо ил яка спиритуозна пића пиємо, и кад за врелим елом ладно пиће пиємо. Оно се квари још и пушенѣм и жваканѣм дувана.

За сачувати у здравлю органе кушаня препоручуе се, да уста и език свако јутро и вече чистом водом испирамо и да зубе чисто држимо, тарући их са жеженом и на ситно утученом лебном или липовом кором.

Као што се из свега досада у овом чланку изложенога види највећу бригу валя нам полагаати около чуваня, снаженя и изображаваня вида. Чуванѣ и снаженѣ осталих чула много е простие и лакше, и оснива се на неги живаца у љобште, о којој смо на почетку говорили а овде поново још еданпут напоменути валя, да се сви люди а особито дѣца чуваю од назеба раздражена и напрезаня чулних органа, упаданя ствари каквих у нос и у уво (н. пр. челѣ, пасуля и т. д.) што се у сигрању код дѣце догодити може. Особито пак стараймо се за чистоту свог тѣла, а напосе чулних органа. Тако радећи сачуваћемо живце наше а с њима и цѣло тѣло по могућству у здравлю, оснажићемо се и оячати тѣлом, а тим ће нам и дух наш здравии бистрии и отворении постати.

В.

СТАРА БОЖИЊНА ПЪСМА.

1.

Витлесме славни граде од Бога
Највисши си ти од града свакога,
Ер из тебе нам изиђе Войвода
Исус драги Давидова порода.

2.

Мария Га Дѣва чиста породи
И у ясле она Нѣга положи.
Достойно се она Нѣму покланя
И с веселѣм срдца свога поздравля:

3.

Ти си нада и ухванѣ свег свѣта,
Ти си синак Отца вѣчна од вѣка,

Ма' да лежиш у яслица' на слами,
Ал царуєш на небеси над нами.*)

Критично станѣ наших школа у Угарској.

Друга е већ година од како Школски Лист обзирајући се на наставни закон од год. 1868. често напомињѣ, да се наше србске школе едино само тако сачувати могу, ако буду у сваком погледу ваљане да могу одговарати захтевима, коє горњи закон од вѣрозаконских школа потребує.

На жалост чини се као да се наше вѣрозаконске общине слабо досада на ову околност обзираху. Докле калвинске и луторанске црквене общине у своим рукама крѣпко држе управу своих школа; докле су и римокатолички суграђани наши у Бачкој по савѣту свога митрополита по свима общинама црквено-школске одборе устроили, кои се за обстанак и напредак њихових вѣрозаконских школа стараю; — дотле се за наше школе скоро нитко незаузима, и оне су од свога народа и од своих община посве занемарене.

Из поуздана извора дознасмо да е Високоблагородни Госп. Милош Димитриєвић кр. савѣтник и врховни школски надзорник у округу жупаниє Бачке у србским селима гдѣ е досада државну инспекцију држао, — осим села Бођана — нашао, да се црквени одбори ни најманѣ не стараю за одржанѣ своє школе, управо баш ни најманѣ за ову немаре.

Господин кр. Савѣтник већ е пријатељски позвао ч. консисторију Бачку, да се школе наше према захтевањима §. 11. наставног закона од 1868. уреде, и саобштивши све мане коє е досада опазио, позвао е да се оне одклоне. Частна консисторија одма е окружним надзорницима и управитељима главних школа ово саобштила, и наредбу издала да се примѣрене мане из школа наших уклоне.

То ми повода даде да поштоване читатељ овога Листа позорнима учиним на критично станѣ, у коме се наше србске школе у Угарској сада налазе, и њи, особито наше црквене одборе, свойски умолим, да сву бригу у овај мах на одржанѣ и унапређењѣ школа наших обрете; ер ако нам школе и надалѣ скоро празне и развалѣне остану, и ако се и од сада учительска радња без строгаг надзора и упутства остави, сва е прилика, да ће нам школе изгубити сву ону помоћ, коју од грађанских община примаю, и да ће се у местима нашим завести школе комуналне, покрај коих се не би у станию биле наше србске материялно одржати.

Пре свега држим за нужно, предложити да у свима нашим общинама црквено-школски одбори управу над србским школама што скорие приме и тим да се фактично у посѣдованѣ школе ставе, па да се постараю, како би се по смислу §. 25. наставног закона од 1868. године, србским школама писмено обезбѣдила, а по могућству и умно-

*) Ова се пѣсма пѣва од старине у домаћим србским круговима у Бачкој овако као што е овде написано и по ари: „Вси язици восплещити руками.“ — Браћа Бунѣвци пѣваю ову пѣсму и у цркви с малом нѣком измѣном. и. пр. у првом стиху веле они: „Ой Бетлеже“ а у последњим „Ал краљюш.“

жила она матерпална, припомоћ, коју су школе наше досада по смислу своих фасија од политичних мјестних обштина примале, и која нама према суразмјери становништва нашега у дотичном мјесту припада.

Покрај тога нека црквени одбори одма и неотложно напишу сву дјцу што су за школу способна. Овај списак нека изведе едно изсланство, кое ће од куће до куће ићи и пописати: 1) број домовни. 2) Име и презиме отца. 3) Име дјетета, и 4) Године узраста дјтичџ. Списак се имаю два водити, у едан долазе дјца од 6—12 године, која су обвезана у свакидашню школу ићи, а у други се списак уведе тим истим начином деца од 12—15 године, која су обвезана повторну школу полазити, и то зими п пет часова преко неделџ, а лети само по два часа на недељу. Оба ова списка имаю се с матрикулама споредити и по њима разчишћена и уређена учителяма предати. Учителџи ће сву у списку наведену дјцу сматрати као ученике, и дужни су на 8 дана пошто се школа почне из овог списка исписати сву ону дјцу, која у школу не долазе, и предати поменутом одбору и то обашка попис дјце која у обичну школу не долазе, а обашка попис оне што у повторну школу не долазе.

Црквено-школски одбор ће попис тај неотложно предати мјестној грађанској власти, која има небрежљиве родителџ каштиговати и тим натерати да дјцу у школу шалю. — Сваких 7 дана дужан е учитель школском одбору списак дјце што у школу не долазе с назначенџм имена отчевог и броя домовног предавати, и тим ће се начином небрежљиви родителџ приморати да свою најсветию дужност врше.

Још за нуждно находим предложити, да црквени одбори у знатним обштинама упливом своим посредую, како би се врховна управа школска по досада обште изјављеној жељи повѣрила најзаслуженијем нашем школском мужу Дру Ђорђу Натошевићу, и како би се за дицезанске школске надзорнике поставили люди стручни, кои школу и школске потребе добро познаю и кои су досада дјлом засвѣдочили да им благо школе и просвѣта народа србског на срдцу лежи.

Учителџи србски сад треба да се својски прихвате свога посла, пак да и са самопрегоревањем настоје, како би све дужности, кое им наставни земаљски закон прописуе точно вршили, а покрај тога у духу свете вѣре наше православне и миле народности србске ученике своје и у будуће васпитавајући, достојнима се показали велеважног позива свог. Желећи у овом погледу од своје стране по могућству Господи учителяма нуждно упутство дати започесмо данас у уводноме чланку: „Преглед радиџ учительске у србским народним школама,“ кои пажљивости њиховой својски препоручуемо.

Сад е време да сваки између нас с удвострученом снагом поради изражавајући и усавршујући себе, и неуморно радећи око просвѣте повѣрене нам младежи.

В.

Школске вѣсти.

ЕКОНОМСКА ШКОЛА У КИКИНДИ. Као што нам из Кикинде јавляю, угарско Министарство просвѣте педопушта да се економска школа, која ће се у мјесто укинуге реалке тамо подићи, зове, „србска“ ни да

се стално опредѣли да е србски език учевни у томе заводу. Ово е веома непријатни утисак учинило на све Срблѣ, и ми се надамо да ће на поновлѣну представку од стране поглаварства дистриктског праведна желя врстних дистрикѣана уважена бити. Међутим нека се само економска школа заведе, и нека Срби дѣцу своју својски у њо шало, а покрај тога нека се попаште што пре пустару Гадад и остале такозване иберландске землѣ ма и займом из народног фонда што скорие одкупити, ер то су услови за обстанак и напредовањ народа нашег у В.-Кикиндском дистрикту у толико пужњи, у колико по гласу јавних листова многи сиромашни мађари влади већ нуде да их на тим пустарама населе и тим у банатском дистрикту оно учине, што е у Бачком пре 80 година учињено.

УПРАВИТЕЉСКО ЗВАНЊ У В.-КИКИНДИ. Православна црквеношколска общтина у В.-Кикинди установила е званѣ посебног управителя за тамошню главну и основне школе с платом 800 фр. а. вр. На ово мѣсто отворен е стечай до последнѣг Децембра 1869. Покрај сведочебе о моралном поведенију, о свршеним наукама, знању и способности у школској струци, за особиту ће се препоруку сматрати, ако е компетент досада на литературном пољу у школској струци каквог резултата показао. — Овим првим своим радом засведочила е честита общтина В.-Кикиндска, да јој напредак своих србских школа на срдцу лежи. На њо треба да се и остале веће общтине наше угледе.

СТИПЕНДИЈ ПЛАТОНЕУМСКЕ. На предлог професорског збора и по одобрено ч. консисторие Бачке добили су стипендије из закладе Платонеумске за годину 1869 ови приправници: Милан Ђукић из Батанице и Стеван Зорић из Средишта сваки по 100 фр.; — Любомир Михаиловић из Елемира и Филип Бугарски из Парага по 80 фр.; — Коста Јовановић из Ердевика и Младен Белић из Вранѣва по 60 фр.; Стеван Јовановић из Крушчице и Аћим Петров из Сирига по 50 фр.

ГИМНАЗИЈА У СОМБОРУ, отворена е 20. Новембра са свечаним призивом св. Духа. У њој има 41 ученик, од којих су 19 срби, 13 римокатолици, 1 протестант и 8 свреја. — Науке се предају у њој на србском и мађарском езику. Заповедни празници едне и друге вѣре светкую се а предавања што у те дане падају преносе се у четвртак.

Година се већ крају приближуе, а још нам многи уписници и примаоци Школског Листа стару предплату нешало. Молимо их да се одуже ер и нама се валя побринути да заоставша још три броя издамо и нагомилане од више година рачуне разчистимо. Исто тако опомињмо старе дужнике од 1866, 1867 и 1868 год. — кои на писмене опомене у почетку Новембра разаслате неплатише, да се што пре одуже, како би и ми издаванѣм овога Листа проузроковане дугове исплатити могли.

Лист излази двапут месечно.

Цена е на целу год. три форинта, а на по год. 1. ф. 50 нов.

Издае и уређуе Никола Ђ. Вукићевић.

Тискано код Фердинанда Битермана.